

CZĘŚĆ PIERWSZA OGÓLNA.

I. TERMINOLOGJA.

Jakśmy to wyżej wykazali, zastosowanie psychologii w przemyśle zostało nazwane psychotechniką przemysłową.

Musimy dokładniej zająć się terminem „*psychotechnika*”, bo po dziś dzień nawet wśród zawodowców termin ten nie został jasno określony, co daje powód do wielu nieporozumień.

Słowo samo zostało ukute przez G. T. Fechnera. Wiliam Stern dał w r. 1903 po raz pierwszy jego definicję: „Psychologja stosowana... dostarcza jako psychotechnika środków pomocniczych, by zapomocą odpowiedniego sposobu postępowania przyczynić się do osiągnięcia wartościowych celów¹⁾).

Münsterberg w osiem lat później wprowadził to słowo w użycie i podał definicję, zbliżoną do Sterna: „Psychotechnika jest nauką o praktycznem zużytkowaniu psychologii w myśl zadań kulturalnych²⁾; to znaczy... „że idzie w niej zawsze o sprowadzanie żadanego skutku“³⁾). Na to

¹⁾ Wil. Stern: Ang. Psychologie. Beihefte z. Psych. d. Aussage H. 1, 1903, S. 28.

²⁾ Münsterberg: Grundzüge der Psychotechnik, Lipsk 1920, S. 1. (Zasady psychotechniki).

³⁾ Tamże, str. 14.

daje takie przykłady: „Nauczyciel chce duszę dziecka kształtować i rozwijać w myśl określonych zadań kulturalnych. Adwokat chce wpłynąć na nastrój przysięgłych, by osiągnąć określony wyrok. Kaznodzieja chce oddziaływać na świadomość grzesznika, by go skierować na drogę poprawy. Lekarz chciałby przez czynniki psychiczne oddziaływać na system nerwowy pacjenta, by przywrócić mu zdrowie. Kupiec dąży do tego, by oddziaływać na fantazję swoich klientów, a przez to obudzić w nich chęć kupna. Fabrykant usiłuje tak traktować swych robotników, by obudzić w ich świadomości wolę jak największego wysiłku i t. d. Idzie zatem o czysto praktyczne cele, a ponieważ nauki, które służą celom praktycznym, nazywają się technicznymi, więc i *psychologia w służbie praktyki* nazywa się *psychotechniką*¹⁾. Tę definicję przyjęto ogólnie. Definicji Sterna, jak i Münsterberga można uczynić zarzut, dotyczący ograniczeń: „wartościowe dzieła“ i „w myśl zadań kulturalnych“. Środków psychotechnicznych, jako takich, używa się nie tylko wtedy, kiedy dąży się do „celów szlachetnych“, lecz także wówczas, gdy zmierza się do celów pospolitych i niegodnych: oszust, który obrabia swą ofiarę argumentami logicznymi, lub graniem na uczuciach, uprawia psychotechnikę zarówno, jak nauczyciel, który zapomożą takich samych środków wychowuje swego ucznia na uczciwego człowieka.

Psychotechnika więc, definiując poprawniej, jest *to użycie środków psychicznych, do osiągnięcia celów praktycznych we wszystkich dziedzinach życia ludzkiego*.

Ale także ci, którzy słowo „psychotechnika“ pojmują w jego właściwym znaczeniu, nie wszyscy zgadzają się co

¹⁾ Należy tu wspomnieć, że już Platon odróżniał „techné“ — umiejętność praktyczną od „epistémé“ — czystej wiedzy.

do zakresu tego pojęcia. A mianowicie, jedni rozumieją przez nie tylko osiągnięcie pewnego, pożądanego skutku psychicznego przez środki czysto psychiczne (np. podniecanie robotnika przez obietnice lub groźby do większej wydajności), inni natomiast przez psychotechnikę rozumieją raczej osiąganie pewnego pożądanego skutku psychicznego zapomocą także i środków materialnych (podnoszenie wynagrodzenia, stworzenie racjonalnych warunków pracy). Stąd wszystkie te materialne, wzgl. techniczne warunki, które działają na psychikę, stały się przedmiotem psychotechnicznego badania. Münsterberg mówi o tem: Czysto fizykalne i techniczne czynniki techniki nie interesują go (psychologa); jeżeli jednak jakieś urządzenie techniczne utrudnia lub ułatwia wyczyn psychotechniczny, to owo urządzenie należy do dziedziny psychologa, ta zaś strona pracy może zresztą mieć ogromne znaczenie dla ogólnego wyniku pracy¹⁾. Bez wątpienia słusznem jest, jeżeli psycholog, wzgl. psychotechnik obejmuje wszystkie czynniki, które powstają w jakimś stosunku do życia duchowego, ale należy rozróżnić czynniki, działające wprost na psychikę w sposób czysto psychiczny, i działające *nie wprost*, za pośrednictwem rozmaitych materialnych rzeczy lub przedmiotów. Moglibyśmy więc, podobnie, jak mówi się o bezpośredniej i pośredniej psychoterapii, mówić o bezpośredniej i pośredniej psychotechnice.

Ponadto rozróżnia się, czy celem psychologii praktycznej jest żywe indywiduum, czy też jakiś przedmiot, np. narzędzie, które ma być przystosowane do właściwości życia duchowego. Giese obrał dla tych obu rodzajów nazwy:

¹⁾ Psychologie und Wirtschaftsleben (Psychologia i życie gospodarcze), str. 95.

*psychotechnika subiektywna i obiektywna*¹⁾). Właściwsze byłyby tu nazwy: *psychotechnika osobowa* i *psychotechnika rzeczowa*; natomiast nazywanie „psychotechnika subiektywna i obiektywna” nadaje się lepiej tam, gdzie w oddziaływaniu psychicznym brany jest pod uwagę z jednej strony oddziaływujący (subiekt), z drugiej strony ten, na którego się działa (obiekt). Sprzedający i kupujący, nauczyciel i dziecko stanowią przedmiot psychotechniki subiektywnej i obiektywnej.

Psychotechnika, jako użycie psychicznych środków dla osiągnięcia celu praktycznego jest *metodą*. Jeżeli się za pomocą tej metody uzyskuje pewną liczbę doświadczeń i wyników, ogół zdobytych rezultatów staje się treścią *dyscypliny*. Psychotechnika jest metodą, a zarazem dziedziną wiedzy.

Według terenu zastosowania rozróżniamy psychotechnikę lekarską, sądową, pedagogiczną, przemysłową i in. (stosownie do powyższych wywodów Münsterberga). Terminologii takiej używa się jednak rzadko. Psychotechnikę w medycynie znamy pod nazwą psychoterapii — w pedagogice, która w wychowaniu i nauczaniu prawie zawsze uprawia psychotechnikę, nazwy tej prawie nigdy się nie używa — w dziedzinie prawniczej stanowi ona teren, leżący w zupełności odłogiem. W najnowszej tylko dziedzinie, do której przeniknęła psychotechnika, — w życiu gospodarczym — zyskała nazwa zupełne prawo obywatelstwa tak, że nazwy „psychotechnika” używa się jako synonimu psychologii gospodarczej. Ale w wielu wypadkach i tutaj nie używa się słowa psychotechnika w tem samem znaczeniu.

¹⁾ Giese F.: *Theorie der Psychotechnik*. (Teoria psych.) Braunschweig, 1925. Str. 2.

Tak np. czasem rozumie się je jako „psychologię techniki”, albo psychologię w technice. Pierwszy Lipmann wykazał, że stosunek psychologii do techniki właściwiej zostałby zaznaczony przez nazwę: „technopsychologja”, albo „psychologja techniczna” (analogicznie do psych. lekarska, psych, wychowawcza i t. p.¹⁾).

Ta poprawka Lipmanna nie przyjęła się, choć popierał ją Claparède.

Dalsza niejasność w wyrażeniu „psychotechnika” polega na tem, że jedni chcą niem określać tylko zagadnienia psychologii gospodarczej; więc psychotechnika — praktyczna psychologja gospodarcza; inni określenie to chcieliby zacieśnić tylko do ustalania zdolności do pracy zawodowej. Według powyżej przytoczonej definicji naszej są jednak takie ograniczenia nieuzasadnione. A jednak nazywanie „psychotechniką” rozpoznawania ludzkich zdolności tak silnie się zakorzeniło, że jest się zmuszonym uwzględnić ten stan rzeczy i używać tej nazwy w znaczeniu poznawania zdolności psychicznych.

Niesłuszne jest również używanie nazwy „psychotechnika przemysłowa” dla takich zakładów lub czasopism, w których rozważa się i bada zagadnienia, dotyczące stosowania psychotechniki w handlu, rzemiośle i komunikacji²⁾. Określenie „psychotechnika przemysłowa” i „handlowa” odpowiadają raczej rzeczywistemu stanowi rzeczy. Jeżeli się chce natomiast wprowadzić jedną ogólną nazwę

¹⁾ Die Grenzen des psychologischen Prüfungsexperiments: Der Betrieb. (Granice psychologiczne eksperymentu próbnego: „Betrieb” 3. I. Str. 12.

²⁾ Stąd wywołuje zdziwienie tytuł jednego z czasopism niemieckich: „Psychotechnika przemysłowa”. Psychologja stosowana w przemyśle, handlu, komunikacji i administracji.

dla zastosowania psychotechniki w życiu gospodarczym, to najodpowiedniejsza jest nazwa: „psychotechnika gospodarcza”. Dziedzina racjonalnego kształcenia, która posługuje się oddziaływaniem na wolę, na ambicję i t. p. — środki zapobiegające nieszczęśliwym wypadkom w zakładach fabrycznych, które w ostatnim czasie coraz bardziej posługują się sposobami psychicznego oddziaływania — reklama, która ostatnio prawie w zupełności wspiera się na podstawach psychologicznych, należą więc w myśl powyższych wywodów do psychotechnicznych zagadnień psychologii gospodarczej, albo do psychologicznych zagadnień psychotechniki gospodarczej.

Jeżeli psychotechniczne zagadnienia psychologii gospodarczej odnosimy specjalnie do pracy zawodowej, to można taki zakres wyodrębnić pod nazwą: *psychotechnika zawodowa*.

Zakres ten interesuje nas tutaj całkiem szczególnie — stanowi on w części temat niniejszej pracy. Chcemy więc obecnie podkreślić główne zagadnienia psychotechniki zawodowej.

Ażeby psychotechnikę zawodową uprawiać należycie, musimy najpierw opanować psychologię zawodową.

Przedmiot psychologii zawodowej stanowi:

A) psychologia pracownika: właściwości psychiczne (intelekt, charakter); stosunek do wykonywania pracy¹⁾.

B) badanie pracy zawodowej z psychologicznego punktu widzenia (jakie właściwości i zdolności psychofizyczne czynne są przy wykonywaniu określonego zawodu).

C) psychiczne czynniki wydajności pracy.

¹⁾ Stosunek robotnika do przedsiębiorcy i do świata otaczającego stanowi psychologię stanu robotniczego w danym zawodzie.

D) psychiczne szkody, wynikające z pracy zawodowej
Psychotechnika zawodowa miałaby przeto zadania:

A) Przystosowanie pracy do robotnika.

B) Dobór ludzi najlepiej dostosowanych do pracy zawodowej.

C) Użycie środków psychicznie działających na wzmocnienie pracy.

D) Usuwanie od robotnika czynników psychicznie szkodliwych (duchowej i materialnej natury).

Zadaniem naszego dzieła byłoby badanie zagadnienia P z psychologii zawodowej a więc psychologiczne badania pracy zawodowej, i zagadnienia B z psychotechniki zawodowej, czyli dobór ludzi nadających się do zawodu. Doboru tego dokonywa się za pomocą metod psychologii eksperymentalnej i dla nich ustaliła się (zresztą niecałkiem poprawna) nazwa: „psychotechniczne badania zdolności” i „badania zdolności do zawodu”.
